

Stát a slovenská menšina

Mají zvláštní práva a jejich touhy nesmíme ignorovat

Jak má zacházet český stát s dlouhodobě usazenými Slováci i čerstvými imigranty? Respektovat jejich odlišnost, ale podporovat jen rozumně.

ONDŘEJ KLÍPA

Právě před čtyřmi měsíci vešla pro Českou republiku konečně v platnost Evropská charta regionálních či menšinových jazyků z dílny Rady Evropy, kterou dosud ratifikovalo 22 států. Česká republika ji přitom podepsala již roku 2000. Milan Pospíšil ze sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny zpoždění vysvětluje: „Od chvíle podepsání se muselo vytvořit několik zásadních zákonů, například správní řád a školský zákon, abychom závazky Charty vůbec mohli přijmout.“ Zmiňovaná Rada se přitom jako prostředník mezi menšinami a vládou na těchto zákonech významně podílela.

Slovenština je spolu s polštinou menšinovým jazykem, který se náš stát rozhodl nejvíce opatrovat a poskytovat těm, kteří tyto jazyky používají, různé výhody. Patří mezi ně například již existující právo podávat ústní i písemné žádosti na českých úřadech i ve slovenštině, které bylo nyní posíleno další mezinárodní smlouvou.

Zvláštní menšina

Slováci se v českých zemích hojně usidlovali již po první světové válce. Značnou část slovenské menšiny v Česku ale tvoří ti Slováci, kteří podobně jako Maďari, Romové a mnoho dalších osob ze Slovenska od padesátých let masově doosidlovali pohraničí po odsunutých Němcích. Před rozpadem federace byli oficiálně součástí státotvorného národa. Mnoho z nich se však již tehdy cítilo být spíše menšinou, prostě někým, kdo je odjinud. Úředně se ovšem příslušníky menšiny stali až po vzniku samostatné České republiky, když získali české občanství. Pozici členů slovenské menšiny oficiálně ukotvila bilaterální smlouva obou nástupnických republik někdejšího Československa (1993) a následně desítky mezistátních dohod. Podle Mariána Slobody, který patří k druhé generaci pražských Slováků, ale mnoha lidem způsobila náhle přidělená role příslušníka národnostní menšiny a potřeba změny občanství silný psychologický blok a vzdávat se slovenského kvůli českému po rozpadu federace se jim moc nechťelo.

Slováci mají v Česku zvláštní postavení, někdy jsou považováni za „našince“ (někdejší státotvorný národ), jindy za členy národnostní menšiny anebo je s nimi nakládáno jako s imigranty. Migrace ze Slovenska přitom stále posiluje. Dnes u nás žije přes 58 000 slovenských občanů, což je druhá největší skupina cizinců v zemi. Mnoho z nich, podobně jako v minulých letech, časem získá občanství české a rozšíří řady příslušníků slovenské menšiny. Budou se pak na ně vztahovat výhody, jež se na jiné migranty, kteří získají české občanství, ale nemají zde ještě „svou“ národnostní menšinu (např. Vietnamce), nevztahují.

Českých občanů, kteří se při sčítání lidu přihlásili ke slovenské národnosti, je téměř 200 tisíc. Avšak podle tzv. menšinového zákona musí příslušník národnostní menšiny kromě splnění podmínek českého občanství a jiné než české národnosti také „projevovat přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti“. Mnoho imigrantů, kteří chtějí dobrovolně co nejdříve splynout s přijímající společností, a týká se to i dříve zde usazených Slováků, však toto přání příliš neprojevuje.

Národnostní menšina se podle definice zákona skládá z těch lidí, kteří mimo jiné mají

Zájem o kulturní, společenské a publikační aktivity slovenských národnostních spolků není velký. Foto Skate, s. r. o.

vůli „být za národnostní menšinu považováni za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury“. Můžeme však pozorovat, že vůle zachovat a rozvíjet slovenský jazyk v současné době příliš intenzivní není. Samozřejmě pokud za ně nebudeme považovat skutečnost, že množství slovenských občanů, kteří pracují v České republice, běžně hovoří slovensky. Pro zachování jazyka je kromě výchovy v rodině důležité zvláště školní vzdělávání. Jediná základní škola se slovenským vyučovacím jazykem (do níž v minulosti chodilo více než tisíc žáků) byla ale přitom na přelomu století v Karvině pro nedostatek zájmu rodíči zrušena.

Poměrně nevelký je i zájem o kulturní, společenské a publikační aktivity řady slovenských národnostních spolků. A to přesto, že bývají na vysoké úrovni. Slovenská menšina je totiž nekoncentrovaně rozšířená po celé zemi a ani její sociální struktura – často její příslušníci zastávají dělnické či dříve armádní profese – příliš nepřispívá ke kvalitním kulturním aktivitám. „Národní uvědomění“ českých Slováků, nebo spíše potřeba nějak ho projevovat, také není nejsilnější. Výjimkou může být pražské prostředí, z velké části tvořené rodinami bývalých federálních úředníků. Jak říká Marián Sloboda, „v Praze se není možné úplně snadno dostat ke kvalitním slovenským novinám a časopisům na papíře. Rád pak sahnu po produkci slovenských menšinových organizací. Tyhle časopisy mi díky své dostupnosti moc pomohly v udržení své slovenštiny.“ Svou potřebu vrátit se ke slovenštině, kterou mluvili doma, a objevit celou slovenskou identitu Marián pocítil až s vědomím jinakosti. Nešlo přitom o žádné dramatické konflikty s českou společností. Stačilo například, když zjistil, že na rozdíl od ostatních spolužáků umí bezchybně přečíst slovenský text v čítance. Uvědomoval si to nejen on, ale i třída a paní učitelka.

Na slovenskou národnostní menšinu se vztahují stejná práva jako na zbylých jednáct menšin, které český stát uznává. Kromě ochrany jazyka a zvláštních finančních podpor (grantové programy ministerstev a orgánů samosprávy) se mohou také účastnit rozhodování ve věcech, které se národnostních menšin týkají (například skrze zmiňovanou

Radu a Výbory pro národnostní menšiny při zastupitelstvech krajů, měst a obcí).

Rovnost a kulturní znevýhodnění

Tato práva jsou výsledkem dlouhého vývoje, který se táhne od pozůstatku poradního orgánu vlády Rady pro národnosti z minulého režimu (obnovené 1991 a pak po rozpadu federace), přes přijetí ústavní Listiny základních práv a svobod (1991) a provizorního Konceptu přístupu vlády k otázkám národnostních menšin v ČR (1994), Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin (1998) až po menšinový zákon (2001) a nařízení vlády stanovující dotační podporu menšinám (2002).

Zvláště menšinový zákon, který ustanovil současnou Radu vlády pro národnostní menšiny, zpřehlednil a upravil příslušné zákony pro národnostní menšiny a tyto menšiny definoval, vyvolal před svým přijetím značný odpor. Mnoha kritikům z řad nezávislých odborníků (David Šejch) i vládních úředníků (H. Frištenská a A. Sulitka) se nelíbilo zejména zakotvení zvláštního přístupu k nějak vymezené části obyvatel, což podle nich bylo v rozporu s demokratickým principem rovných příležitostí. Konečná verze zákona však většinu polemických hlasů uspokojila. Přijetí principu úplné rovnosti by navíc vyžadovalo, aby se všichni obyvatelé cítili stejně zakotvení v českém národě. Protože tomu tak není, snaží se stát vyrovnat újmu svým kulturně znevýhodněným občanům a tím podpořit rovné příležitosti při naplňování jejich občanských práv. Mentální i jazyková blízkost českého prostředí, stejně jako geografická blízkost Slovenska nastoluje ovšem otázku, zda se tyto občané nějak znevýhodnění cítí a zda vůbec o nějakou státní péči stojí.

Pro Mariána a podobně smýšlející část slovenské menšiny je dnes důležité neztratit se svou starou vlastní kontakt a nezapomout na své kořeny. Takto uvědomělé Slováci by český stát neměl ani v budoucnu opomíjet a měl by jejich touhy rozumnou měrou podporovat. Jako jeden z nástupnických států Československa k tomu má morální odpovědnost.

Autor je doktorand Institutu mezinárodních studií FSV UK a spolupracuje se sekretariátem Rady vlády pro národnostní menšiny. Článek ovšem nepředstavuje oficiální stanovisko sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny.